

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Tussen vasthouden en loslaten

De praktijk van het studentenpastoraat

T.S. Huttenga ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - T.S. Huttenga	
Tussen vasthouden en loslaten	737
<i>Meditatief</i> - H.P. Dam	
Leef niet als 'loser'!	740
<i>Wandelen met God</i> - K. van den Geest	
Erediensten: interactief	741
<i>Achtergronden</i> - L.H. Kooij	
Bezinning op de decaloog III	743
<i>Van binnen naar buiten</i> - H. Folkers / B. v.d. Lugt	
Een gezamenlijk nawoord	747
<i>Samenleving</i> - J. Westert	
Stilstaan bij sterven en rouwen van mensen met een verstandelijke beperking	748
<i>Varia</i> - P.H. Siebe	
Hart voor de schepping	750
<i>Boekbespreking</i> - H. Veldman	
Calvijn in Duitsland	752

Voordat ik begon aan mijn taak als fulltime studentenpredikant, had ik natuurlijk mijn gedachten over dit werk. Het was spannend om te zien of die gedachten zouden kloppen met de praktijk. Wat leren we van het antwoord hierop?

Speciale zorg nodig

Uit jarenlange ervaring in een wijk die voor de helft uit studenten bestond wist ik, dat studenten bijzondere aandacht behoeven. Omdat het een speciale groep is: jongeren tussen 18 en 25 jaar, die zich nog niet verbinden aan vaste taken in maatschappij en kerk. Ze verkennen vooral en doen dat op een nieuwsgierige manier, waarbij ze met name hun verstand gebruiken. Een duidelijk onderscheiden groep dus. Inmiddels wist ik ook, dat het de normale ambtsdragers niet lukte om voldoende greep op hen te krijgen. Als gemeentepredikant ervoer ik het ook zelf. Om hen de zorg te kunnen geven die hen toekomt, zou er een aparte functionaris moeten komen. Toen de classis Groningen mij als studentenpredikant benoemde, kreeg ik de kans om mijn gedachten over de geestelijke zorg voor studenten in de praktijk te brengen én om meer te doen!

Theorie getoetst

Het waren spannende jaren. Niet alleen vanwege de vraag of ik mijn baan zou houden. Vooral omdat het geestelijk welzijn van studenten in het geding was. Zij hebben ook recht op de zorg van de kerk. Die zorg is ook een belangrijke investering. Kerk én samenleving mogen veel van de studenten verwachten. De gedachten die bij mij én veel anderen leefden over de kerkelijke benadering van de studenten bleken te kloppen. Een evaluatiecommissie die in het seizoen 2007-2008 onderzoek deed, toonde dit duidelijk aan. De studentleden hebben, in ieder geval in Groningen, een aparte predikant nodig. Het kan je tot vreugde stemmen, wanneer je gedachten in de praktijk bevestigd worden. Vooral wanneer jij én anderen goede redenen hebben om aan te nemen, dat het om goede gedachten gaat. Maar de praktijk kan je ook meer opleveren. Als je zelf theoretisch bent ingesteld, leer je altijd van iemand die praktisch is. Hij biedt je een extra invalshoek. Vooral om *die* reden is de confrontatie van je gedachten met de praktijk spannend. Het waren de studenten zelf, die mij deze extra invalshoek gaven. Een aanvullende gedachte. Welke gedachte bleek dat te zijn?

Doen door laten

Wat mij opviel als predikant voor studenten had te maken met hun bereikbaarheid. Ik had verwacht, dat het gemakkelijker zou worden om contact met hen te krijgen. Vanuit die verwachting stelde ik ook een wekelijks spreekuur in. Maar het leek alsof ze juist moeilijker bereikbaar werden. Als gemeentepredikant had ik mijn ledenlijst. Daar stonden ook de studenten op. Ik werkte die lijst met regelmaat af en bezocht zo ook de studenten. Dat lukte bijna altijd. Als studentenpredikant werd ik tot een andere insteek gedwongen. De studenten hielden hun ouderlingen. Hun werk hoefde ik natuurlijk niet over te doen. Als zij niet kwamen, mochten ze een beroep doen op mij. Maar dat gebeurde in weinig gevallen. Ik moest mijn eigen manier vinden om de studenten te benaderen en ik merkte opeens dat dit niet gemakkelijk was. Ik zag het meteen aan het spreekuur. Sommigen waren nieuwsgierig. Ze lieten zich aantrekken door het nieuwe ervan en kwamen daarop af. Maar dat nieuwe was er gauw af. Ik werd gedwongen het af te schaffen. Datzelfde geldt voor het studentenpredikantschap op zich. In het begin kon ik gemakkelijk afspraken maken. Hij of zij aan de andere kant van de lijn reageerde enthousiast op het woord studentenpredikant. Inmiddels wordt dat moeilijker.

Waar komt dat door? Door de toenemende studentendruk. Studenten moeten hun punten halen en die verdienen ze niet met een bezoek aan of

een gespreksgroep van de pastor. Maar dat is niet het belangrijkste. Zo serieus zijn de meeste studenten nou ook weer niet. Ik heb iets anders ontdekt. Dat het soms of ook vaak beter kan zijn om iets wel dan iets niet te doen. De waarheid van het bekende gezegde: doen door laten. U kent dat wel. U geeft aandacht aan uw zoon, dat meisje uit uw ouderlingenvolk, uw vriend of uw collega. Omdat zij of hij duidelijk zorg nodig heeft. U zit er bij wijze van spreken bovenop. Helaas, het helpt niets. Het werkt zelfs averechts. Dan laat u het los. U doet er een tijd niets aan én het gaat beter. Doen door laten! Als je iets nalaat, doe je ook iets. Soms iets belangrijkers nog dan wanneer je veel doet.

als je iets nalaat, doe je ook iets

Loslaten

In de praktijk van mijn nieuwe functie zag ik met eigen ogen wat ik van ontwikkelingspsychologen als Erikson had geleerd. Studenten verkeren in een bijzondere levensfase. Ze zijn geen pubers meer, maar ook nog geen echte volwassenen. Ze stellen die echte volwassenwording, waartoe het dragen van verantwoordelijkheid in allerlei onderdelen van de samenleving behoort, uit. De verantwoordelijkheid als echtgenoot en ouder, als werknemer of werkgever, als kerklid of ambtsträger, als lid van een politieke partij of beroepspoliticus. Zij stellen dat uit, omdat ze diep in hun hart weten dat ze nog niet in staat zijn dergelijke taken tot tevredenheid van anderen en van henzelf te verrichten. Natuurlijk zijn er uitzonderingen. Er zijn studenten die werknemer, echtgenoot, ouder, ouderling of politicus zijn. Omdat zij daar wel aan toe zijn. Of omdat ze door omstandigheden die taak gekregen hebben en toen gedwongen werden zich aan te passen, sneller en anders dan ze van plan waren geweest. Wat betekent dit? Dat een student de volle ruimte moet krijgen om er zelf achter te komen, welke verantwoordelijkheden hij straks wil dragen en op welke manieren hij zich daarop wil voorbereiden. We begrijpen allemaal wel, dat je als volwassene een student daar zomaar in hinderen kunt. U hebt, vaak al lang, uw eigen opvattingen over hoe je het beste een goed lid van de huidige samenleving kunt zijn, op welke manier je vooral een goed christen kunt zijn. Door die betrokkenheid is het vaak moeilijk om het betreffende daarvan te kunnen zien. Zodoende zit je als oudere een student zomaar in de weg in zijn ontwikkelingsgang. Daarom moet je hem of haar ook kunnen loslaten. Door rustig aan te horen wat hij van iets vindt, ook al denkt u daar totaal anders over. Dit kan zelfs tot consequentie hebben, dat u met de student overeenkomt dat u

elkaar een tijd lang niet spreekt. Want ook al wilt u hem graag alle ruimte geven, uw aanwezigheid alleen al heeft tot gevolg dat hij niet al die ruimte durft te nemen. U bent ouder. U hebt een aantal vaste opvattingen. Van die wetenschap kan die student zich niet losmaken. Zodoende kan hij niet alles zeggen wat hij zou willen. Uit vrees u te kwetsen. Of omdat hij bang is van u een aantal argumenten te zullen horen, die hem weer alle ruimte ontnemen om zelfstandig verder te denken. Zo kom ik met studenten wel eens overeen, dat we elkaar een jaar lang niet spreken.

De moed om los te laten

Ik kan me voorstellen, dat u dit griezelig vindt. Wat komt er van zo'n student terecht? Raakt hij het goede zicht op geloof en kerk niet kwijt? Verliest hij het geloof zelf niet of God? Dat zou vreselijk zijn. Mijn antwoord is: als u uit angst daarvoor probeert om het contact af te dwingen, werkt dat averechts. Angst is een slechte raadgeefster. Maar mijn belangrijkste reactie is: u hoeft en kunt die student niet redden. Dat kan alleen God. Als Hij dat wil, gebeurt dat. Daar zoekt Hij zijn instrumenten dan ook wel voor. U bent ook vast niet de enige christen, die met de student in kwestie contact kan hebben. En wat dacht u van zijn christelijke opvoeding: al die bijbelverhalen, preken, catechisaties, het christelijk onderwijs. Een student met een christelijke achtergrond draagt heel wat mee. Volgens mij raakt iemand zo'n bagage zelfs zijn leven lang niet kwijt. Als oudere moet je vooral vertrouwen hebben in God. Dat is écht loslaten. Dan kan het ook pas. Als je die jongere aan God kunt overdragen. Ik denk aan Monica, de moeder van Augustinus. Zij bad voor haar zoon, dag in dag uit. Haar bisschop zei tegen haar: 'Een zoon van zoveel gebed kán niet verloren gaan.' Hoe wist die man dat? Dit was geen exact wetenschappelijke, maar een geloofsuitspraak. Zo'n uitspraak heeft net zo goed waarde, nog meer waarde. Wij moeten minder een controlefreak, meer een gelovige zijn.

Vasthouden

Behalve loslaten moet je een jongere natuurlijk ook vasthouden. Dat willen wij graag, maar daar hebben we ook goede redenen voor. We hebben belangrijke normen en waarden aan hen over te dragen. Als oudere leden van de tegenwoordige samenleving. Vooral als christenen. De normen en waarden die wij aanhangen zijn voor een groot deel gestoeld op de christelijke traditie. Een traditie die verbonden is met Hem, die het universum heeft gemaakt. Met Hem, die zolang als dit heelal reeds bestaat alles daarin heeft bestuurd. Een traditie die gegrond is op zijn openbaring. Je legt een student dan ook niet jouw hoogstpersoonlijke visie op, als je hem daarbij vast wilt houden.

Voor mij als studentenpredikant wil dit zeggen, dat ik met hen gespreksgroepen houd, hen catechisatie geef, persoonlijke gesprekken met hen voer, voor hen preek in diensten die ik vaak samen met hen voorbereid. Ik richt mij daarbij op hun vragen. Ik studeer veel om goede antwoorden te kunnen geven of manieren aan te wijzen waarop zij met deze vragen om kunnen gaan. Mijn belangrijkste doel is niet hun vrijheid. Die vrijheid is een middel. Het geeft mij de grootste vreugde, als zij kiezen voor God. Omdat ik voor de Gereformeerde Kerken (vrijgemaakt) werk, zie ik hen dat het liefste in deze kerken doen, al kan ik er vrede mee hebben als zij dat, na één of meer gesprekken, besluiten in een ander kerkgenootschap te doen. Behalve hen loslaten moet je hen ook vasthouden.

Vasthouden én loslaten

Een onmogelijke combinatie, zo lijkt het. Strijdt het één niet met het ander? Een sterke combinatie! Als christen moet het je om de ander gaan. Als je die ander vast wilt houden, moet je hem, als het moet, ook los kunnen laten. Anders blij je uiteindelijk alleen je eigen ik in handen te hebben. Als je de ander op geëigende momenten los wilt kunnen laten, moet je hem regelmatig vast willen houden. Uit dat loslaten concludeert de ander, dat je vertrouwen in hem hebt.

Volgens mij behelst deze combinatie een prachtige manier om goed met studenten om te gaan. Het kost meer tijd dan u misschien

alleen wie als het moet los kan laten, kan ook vasthouden

denkt. Om de studerende jongere op het geschikte moment te kunnen loslaten, moet je hem goed kennen en hem dus al van tijd tot tijd hebben vastgehouden. Dat vasthouden, het echt contact proberen te krijgen en dat contact dan ook verduurzamen en uitbouwen, kost tijd. Maar zelfs het loslaten kost tijd: het voorbereiden van het moment en de manier waarop, het aan hem blijven denken en voor hem bidden, en het contact weer opnieuw tot stand brengen. Voor dit werk zijn inderdaad aparte ambtsdragers geen overbodige luxe.

Als u wilt weten hoe ik dit werk verder vorm geef, verwijs ik u naar mijn site.¹

Alleen wie als het moet los kan laten, kan als het erop aankomt ook vasthouden. Ik merk, dat dit werkt. Men weet mij steeds meer te vinden.

Ds. Ton Huttenga is studentenpredikant van de Gereformeerde Kerken in Groningen en was daarvoor gemeente-predikant te Groningen-West.

¹ Zie www.gvgroningen.nl > studenten > predikant

Leef niet als 'loser'!

De zonde zal over u niet heersen!

Romeinen 6:14

H.P. Dam ■

Soms zie je van tevoren al dat iemand de wedstrijd gaat verliezen. Je ziet het als een speler zonder enige overtuiging het strijdperk binnenstapt. Heel zijn houding nodigt uit om van zijn zwakke plekken gebruik te maken. De tegenstander speelt er gretig op in. Keer op keer is het raak. Een 'loser-opstelling' daagt de vijand uit.

Hoe zal de Satan inspelen op iemand die zich gedraagt als een geboren verliezer? Als hij bij ons de houding aantreft van: de macht van de zonde is toch veel te groot, ik ga toch elke keer weer onderuit, ik kom er toch niet van af. Dan wek je de aanval van de Satan toch alleen maar op, dan roep je toch het verlies over je af. Zo word je wel een heel makkelijke prooi.

Hoe moeten we dan de strijd aanbinden?

Geloof in eigen kracht is geen oplossing. Wie zijn eigen spierballen in wil zetten tegen de Satan, wekt misschien nog wel meer zijn aanvalsdrijf op: wie ben jij en wie breng je mee, dat je het tegen mij wilt opnemen?

Paulus spoort ons niet aan om op eigen kracht de strijd met duivel en zonde aan te binden. Maar hij leert ons ook bepaald geen loser-houding in Romeinen 6. Hij roept ons op het strijdveld binnen te stappen in de zekerheid van de overwinning.

Omdat je de confrontatie mag aangaan vanuit je verbonden zijn met Christus.

Christus zelf ging op eigen kracht het hol van de leeuw binnen om daar de vijand op zijn sterkst te treffen. Hij versloeg de Satan en kwam tevoorschijn als de grote overwinnaar, die zonde en dood voorgoed achter zich had gelaten. Alleen als je in het geloof verbonden bent met Hem, kun je de confrontatie aangaan met de Satan en de zonde. Zonder Christus ben je een geboren 'loser'.

Met Christus ben je opgestaan als overwinnaar.

Door de kracht van zijn Heilige Geest wil Christus mensen die met Hem opgestaan zijn kracht geven om te strijden gedurende de tijd dat we nog in het strijdperk zitten. Door de Geest van Christus kun je strijden met de houding van de overwinnaar: Je bent toch met Mij opgestaan, je deelt toch in mijn nieuwe leven? Doe dan ook in mijn kracht nu alles weg wat met dat oude, met zonde en duivel te maken heeft.

Moet dat niet onze houding zijn? Paulus houdt ons voor zó over ons zelf te denken: Je bent in Christus dood voor de zonde, maar levend voor God! Levert zo denken over jezelf niet een houding op van: wat dóet de zonde nog in mijn leven? De duivel zál toch geen macht meer over mij hebben?

En dan niet gedacht vanuit eigen kracht of trots. Maar uit de kracht van Christus, die kwam om mijn zonde weg te doen. En misschien zelfs wel uit verontwaardiging. Het kan nu toch niet meer zo zijn dat...!

'De zonde zal over u niet heersen!', schrijft Paulus. Dat klinkt als een belofte. En dat is het ook. We leven onder de genade van Christus. In Hem vinden we de kracht om de zonde meer en meer te doden in ons leven. Geloof u erin? Geloof u in Hem? Leef dan niet als 'loser', maar vecht en groei en win!

Ds. Herman Dam is predikant van de Gereformeerde Kerk te Enschede West.

Erediensten: interactief

Half jaren '90 zagen we in Amsterdam één van de laatste optredens van Toon Hermans' *One Man Show* 12. Een one man show van Toon was lachen en een traantje wegpinken, een heerlijke belevenis. In die jaren werd dezelfde uitdrukking ook gebruikt met een meer negatieve lading: als typering van eenzijdig door één man geleide en uitgevoerde erediensten. Is de eredienst niet een dienst van heel de gemeente, was de terechte vraag. Er is sinds die tijd gelukkig veel veranderd.

K. van den Geest ■

Van one man naar all men (m/v/k)

Participatie werd het toverwoord: meedoen, mee verantwoordelijk zijn. De voorlezer kwam terug van weggevoerd. Kinderen gingen de diakenen helpen collecteren. Jongeren vormden beamteams. Diverse gemeenteleden die de voorbeden verwoordden. Koortjes die een oefenlied voorzongen. Het was afgelopen met het monopolie van het orgel: hoeveel kinderen krijgen niet muzikles! Kinderen kregen ook meer aandacht, door een kindmoment, een werkblad, een afzonderlijk parallel programma. Heel de gemeente ingeschakeld en betrokken. De predikant minder in die 'alleenrol', waarbij alle ogen op hem gericht waren.

Allemaal goede veranderingen uiteraard. Komt zo niet veel meer tot uiting, dat de eredienst een samenkomst en een activiteit van heel de gemeente is? Bij het voorbereiden van een tv-dienst schakelden we zelfs een hele werkgroep in, met allerlei disciplines: de muziek, de keuze van beeldmateriaal, de pr, de nazorg, etc. Prachtig stukje gemeenteopbouw: gaven inzetten daar waar ze thuishoren, in Gods huis! Samenkomen als lichaam van Christus, waarin de veelkleurigheid van de gemeente met al haar gaven en diversiteit mag schitteren tot eer van onze God!

En daarin werd de rol van voorganger steeds meer die van iemand die de regie of eindverantwoordelijkheid heeft. En die zich echt kan concentreren op zijn hoofdtak als dienaar van het Woord, de verkondiging van het Woord. En die ervoor kan zorgen, dat al die andere bijdragen uiteindelijk die boodschap ondersteunen en versterken. Door de liedkeus en de andere vormen van inbreng van gemeenteleden af te stemmen op het hoofdthema. Door zo leiding te geven aan dat proces van voorbereiden van diensten. Kortom: eredienst als centrum van gemeenteopbouw.

Van passief naar actief?

Na 2000 werd het woord 'interactief' steeds meer gehoord. Daarin valt het woord 'actief' op: interactief betekent dat er een wisselwerking is tussen voorganger en kerkganger. Zo kwam bijvoorbeeld het verschijnsel 'leerdienst' op (of kwam ook terug van weggeweest). Men komt niet meer vanzelfsprekend twee keer naar de kerk, de middagdienst kan duidelijker gaan verschillen van de morgendienst. Catechismuszondagen reiken daarvoor de thema's aan, eventueel aangevuld met andere onderwerpen. Door 'interactief' te werken zou de gemeente meer uitgedaagd en gestimuleerd worden om mee te doen. Het nieuwe leren vereist betrokkenheid, dialoog, zodat men kennis beter integreert. Men kan vragen stellen, de predikant in zijn rol als leraar kan ze beantwoorden. De beamer kan benut worden om zaken uit te leggen, schematjes of plaatjes te tonen, die de leerprek ondersteunen. Vragen en stellingen aan de gemeente stimuleren gemeenteleden, al dan niet in groepjes, met het onderwerp verder te werken en tot een persoonlijke toepassing te komen.

Ook dit waren weer welkome veranderingen. Zo gaan diensten immers meer beantwoorden aan hun eigenlijke doel: verkondiging van het Woord en onderwijs aan de hand van de leer van de kerk. Juist door mensen in te schakelen, komen boodschap en onderwijs beter binnen. En zo groeien we in onze dienst aan God, in onze liefde voor Christus, in onze band als gemeente door de Geest. Heel deze ontwikkeling past dan ook bij ons zoals wij nu zijn, denken en voelen. Het zijn aanpassingen die beogen beter om te gaan met de veranderingen waaraan wij allemaal onderhevig zijn. Niemand kan ontkennen dat de beeldcultuur waarin we leven ons belevensveld beïnvloedt. In de jaren '80/'90 sprak men daar nogal eens veroordelend over: 'consumptivisme', passiviteit. Grote woorden, waarmee we probeerden de zaak nog te bedwingen of onderdrukken. Invloed vanuit de samenleving werd als gevaarlijk beschouwd, bedreiging van de zuiverheid van de kerk. Maar dat zijn slagen in de lucht gebleken, zonder oog

voor de kansen en mogelijkheden van die ontwikkelingen. Zo wandelen we met God in 2009. Maar nu? Zijn we er nu? Hebben we onze doelen bereikt? Spettert de activiteit en betrokkenheid nu van de kerkgangers af? Betekent 'interactief' nu ook werkelijk 'verhoogde activiteit en betrokkenheid'? Ik betwijfel dat en geef een paar waarnemingen door.

Een interactieve kerkdienst: een pleonasme

'In een pleonasme wordt een eigenschap die noodzakelijk eigen is aan het genoemde ten overvloede in een bepaling uitgedrukt, meestal door middel van een bijvoeglijk naamwoord' (zie Taaladvies.net). Een kerkdienst, zo leeren mijn ouders me, is een ontmoeting met de Here. We gaan naar de kerk om God te ontmoeten. Daarom doe je mee ('actief' werd er niet eens bij gezegd, laat staan interactief, nooit van gehoord toen): je leest mee in je bijbel (zo heette dat) en zingt het psalmvers mee. En als de preek begint, zak je niet onderuit maar zit je rechtop, de houding van iemand die actief luistert (maar ook van 'actief luisteren' hadden we toen nog nooit gehoord). Je bent in Gods huis, de Here is hier, dus ben je er bij, doe je mee. Zo namen ze ons mee naar de kerk. Zijn we nu echt verder dan toen? En hier wringt er dan toch iets. Steeds meer mensen laten hun boekjes thuis: we hebben een beamer. Steeds meer mensen laten hun Bijbel dicht tijdens Schriftlezing en preek: komt het door dat we voorlezers hebben? Steeds meer mensen vragen om 'praktische, actuele' preken. Je probeert te peilen wat ze daar precies mee bedoelen. Het werd me duidelijker toen iemand tegen me zei: prachtige preek, dominee, het ging echt over de Bijbel! Mijn mond viel open: ja, waarover zou het anders moeten gaan! Ik vroeg dat dan ook. Nou, was het antwoord, dat hoor je niet veel meer. Hoezo, we zijn hier toch in de kerk, Gods huis waar Hij ons roept door zijn Geest en Woord, sprak ik in galmende catechismus taal. Ja, kreeg ik als antwoord, maar soms zijn preken naar mijn gevoel een verhaaltje, of gaan over vragen en onderwerpen waar mensen behoefte aan hebben. Maar de Bijbel is toch praktisch, verrassend bij de tijd? Vanuit een stuk uitleg of bijbelse geschiedenis komen we dan toch altijd, dat kan niet anders, uit bij ons eigen leven, hier en nu in 2009? Ja, maar zo wordt het dus niet meer door iedereen ervaren. Dat is soms lastig te herkennen, vooral als het te lang gaat over een verre geschiedenis of als er veel aandacht wordt gevraagd voor de uitleg van een bepaalde passage. Veel mensen hebben er behoefte aan meteen contact te voelen met de boodschap, zonder dat ze zich daar erg voor hoeven in te spannen. En is dat niet precies het punt? Natuurlijk, dat is eenzijdig, want hoeveel mensen zijn niet betrokken en actief bezig in en om de eredienst! Neem wat dat betreft veel jongeren maar als voorbeeld: ik maak mee dat ze in de rij staan om een lied te zingen, 'Psalmen voor Nu' bijvoorbeeld. Schitterend, inschakelen, stel dat vuur niet teleur, denk aan die molensteen (Matteus 18:6)! Maar waar het om gaat, is: doe mee met het meest basale van wat er gebeurt in een eredienst, door juist daar echt bezig te zijn met het Woord. Alles er omheen en er bij is extra. Geen toeters en bellen als het goed is, maar ondersteuning en versterking. Met in het centrum van alles die Bijbel, Gods Woord in het midden, in het hart!

Van interactief naar actief

Hoe dus verder? Ik kan een preek slechts volgen met de Bijbel open op mijn knieën. De dominee noemt soms andere bijbelteksten, die kun je even opzoeken (jammer dat die verwijzingen zo lastig zijn weggewerkt in de Nieuwe Bijbelvertaling, maar er komt gelukkig een nieuwe uitgave). Zo krijgt de boodschap reliëf en diepgang. Je komt toch voor het Woord? Zo ontmoet je God toch? Bij de vroegere 'one man shows' (hoe oneerbiedig!) was dat in ieder geval duidelijk: het gaat om het Woord, al het andere was (toen wel vaak te veel) 'bijzaak'. Wat heerlijk om thuis te raken in de Bijbel, daarin te leren bewegen als een vis in het water! Je vindt gauw genoeg de weg in dat bibliotheekje van 66 boeken! Opzoeken wordt dan een peulenschil. Zo gaat het Woord spreken: als je actief meedoet, meeleest en -zoekt en -bladert. En veel preken volgen het bijbelgedeelte op de voet, zodat je al meelezend de beamer zelfs bijna kunt missen. Maar ja, dat zeg ik, die me een enigszins geofefende lezer mag noemen. Maar mag en kun je dat van iedereen vragen? Ja, er zijn nog steeds geofefende bijbellezers en preekhoorders in ons midden. Ze vallen wel op, die mensen die teksten citeren, verwijzingen begrijpen, het verband tussen tekst en lied zonder meer weten te leggen. Met andere woorden: we moeten elkaar wel degelijk helpen en ondersteunen in de kerk. Niet bevoogdend of beleërend, maar uitnodigend en uitdagend. En was ik er niet zo'n voorstander van om bijbelteksten te beameren, ik begin daar nu anders over te denken. Je kunt natuurlijk donderpreken gaan houden ('dominee, ik hoor zo weinig donderpreken meer tegenwoordig': ook zo'n leuke). Je kunt te keer gaan tegen 'postmodern consumptivisme' en 'passieve mentaliteit', maar is dat niet respectloos tegenover al die broeders en zusters die elke zondag maar weer komen, vaak twee keer, met hun gezin? Het helpt zo weinig, je eigen gramschap uitstorten over een gemeente die juist steun en stimulans zoekt. Dus accepteer maar, dat we allemaal veranderd zijn, in een beeldcultuur leven, het lastig vinden om ons er in te spannen. Help elkaar maar door tekstverwijzingen tijdens de preek even te projecteren, een passage er even uit te lichten, de boodschap zo te ondersteunen en te versterken. En blijf verder werken aan een actief ingeschakelde gemeente. Het vraagt veel voorbereiding, maar dan wordt het iets waarbij velen betrokken zijn, zich er verantwoordelijk voor voelen, het als hun eigen dienst gaan ervaren. Wat wil je nog meer!

Ds. Klaas van den Geest is predikant van de Gereformeerde Kerk te Alphen aan den Rijn.

Bezinning op de decaloog III

In het eerste artikel heb ik een pleidooi gehouden om de discussie over de lezing van de decaloog veel breder te trekken. Dit omdat er allerlei voorannames en opvattingen liggen die om een gesprek vragen. In het tweede artikel ging ik op een tweede voorannamen in die rondzingt in de kerken, en gaf ik een uiteenzetting van de verhouding wet en evangelie.

In dit laatste artikel zoek ik naar sporen van het gebruik van de decaloog in de kerkgeschiedenis en evalueer ik de kerkelijke praktijk anno 2009.

L.H. Kooij ■

3. De Oude Kerk en liturgie: ideaalbeelden en anachronismen

3.1. Inleiding

Bij veel kerkleden heerst bewust of onbewust de gedachte dat de nieuwtestamentische gemeente een vormgeving van diensten had die opvallend veel lijkt op ons ideaalbeeld van een laagdrempelige, spontane en warme samenkomst. Dat zijn anno 2009 de kernwoorden waaraan velen een eredienst beoordelen. In dat beeld is er geen plek voor de wetslezing.

Nu was de wet van Mozes volgens Handelingen 15:21 alom bekend. Ik kan het nog sterker formuleren: de wet van Mozes is een krachtig missionair middel geweest in het Romeinse Rijk. Wij kennen alleen maar de eunuch van Kandake, die vol verwachting naar Jeruzalem is gekomen en daar enige geestelijke lectuur heeft ingeslagen en dan Filippus tegenkomt. Er waren heel wat meer liefhebbers en bekeerlingen van de joodse religie. Overall in de bewoonde wereld zijn er synagogen gesticht. De apostelen kunnen hun boodschap brengen vanuit de synagogen.

Als er één ding was waar de eerste gemeenten geen behoefte aan had, dan was het om te doen voorkomen dat ze die decaloog zouden negeren, of aan de kant zouden schuiven. Want algemeen nam men aan dat de joden een van de oudste wetten ter wereld hadden: daar hadden de Grieken en Romeinen diep respect voor. Voornaamheid en een oeroude traditie werden hoog gewaardeerd. Met andere woorden; er was veel meer waardering voor continuïteit dan wij ons misschien anno 2009 kunnen voorstellen.

3.2. Continuïteit synagoge en gemeente

Veel broeders en zusters zien anno 2009 in de eerste gemeenten een ideaalbeeld van samenkomen en liturgie vormgeven. In het allereerste begin van de kerk wordt dan de ideale kerk geprojecteerd zoals wij die voor ogen hebben. Daarbij wordt er een radicale breuk gesugereerd tussen de nieuwtestamentische eredienst en de synagogedienst. Dat beeld is niet juist. Naast discontinuïteit is er juist veel continuïteit geweest. Ik lees in het NT dat Paulus en andere apostelen de gewoonte hadden de synagoge te bezoeken. Deden zij dat alleen maar vanuit een missionaire opdracht, en zetten zij zich daarbij over hun eigen weerstanden heen? Ik denk het niet. Dan zou het niet meer hun gewoonte zijn, maar hun noodzakelijke taak, en zouden ze zich als een kat in een vreemd pakhuis voelen. Ik lees bij Paulus juist verbondenheid, het verlangen om ook aan zijn geloofsgenoten uit de Joden het ware licht van Christus te laten schijnen over de wet. Het verlangen om sámen Psalm 119 te zingen.

Er zijn grote overeenkomsten in de synagogedienst en de nieuwtestamentische eredienst. Bijvoorbeeld de mogelijkheid om op te staan en een bijbelwoord uit te spreken en toe te passen (=prophetie), er zijn oudsten (en niet een klasse van priesters), er is een vaste ontmoetingsplaats, iedereen draagt wel iets bij. En alles moet in goede orde gebeuren, want God is een God van vrede, niet van wanorde.

Daarmee is er uiteraard geen antwoord gegeven op de vraag: *las men toen de decaloog voor?* Ik denk dat vanuit Handelingen 15, Hebreëën en 1 Johannes (zie vorige artikel) er in ieder geval meer dan genoeg reden is om dit open te houden. De wet van Mozes (in breder verband) nam in ieder geval absoluut een belangrijke plaats in bij de eerste gemeenten en in de oudchristelijke literatuur.

3.3. Zoeken naar het gebruik van de decaloog in de kerkgeschiedenis

Over de decaloog in de Oude Kerk valt weinig te zeggen, behalve dat je nergens sporen van de decaloog in de liturgie tegenkomt. Maar ja, wat er is overgebleven uit de eerste eeuwen zijn vooral preken en informatie uit de tweede hand en géén liturgiebriefjes. In de Plinius-brief (Plinius was gouverneur van Pontus en Bitynië, en vroeg keizer Trajanus advies hoe hij moest omgaan met christenen), geschreven in plm. 110 na Christus schrijft Plinius: *zij beweerden (...) dat ze zich met een eed verplichtten (...) om geen diefstal te plegen, geen oproer te beginnen, geen overspel te plegen, hun woord van trouw niet te breken, noch te weigeren borg te staan voor iemand als ze dat gevraagd werd.* Hier klinkt een echo van de decaloog. Maar meer dan dat is het ook niet. We weten ook dat in de tweede eeuw de decaloog werd gebruikt voor het catechetisch onderwijs. Zo kun je lezen in de Didache, een geschriftje van pal ná de apostolische tijd. Zoals ik al eerder schreef, het lijkt me waarschijnlijk dat de eerste gemeenten, zeker die uit de synagoge ontstaan zijn, in ieder geval de doorgaande lezing van de wet van Mozes in het begin heeft gehandhaafd.

Verder is het bekend dat rond de doopritus in de paasnacht de catechumeen een hele reeks vragen vragen moest beantwoorden, waarin hij of zij aangaf de duivel te verzaken. Dat is ook weer een aanwijzing dat er wel degelijk een strikte norm vanuit Gods woord werd voorgehouden. Denk ook aan de strijd in de kerken over excommunicatie bij het begaan van bepaalde zonde (Donatisme). Toch bieden al deze gegevens geen antwoord op de concrete vraag hoe de decaloog in de kerkdiensten gebruikt werd. Vanwege het fragmentarische karakter van de informatie over de liturgie in de eerste eeuwen heeft het niet zoveel zin hier verder bij stil te staan.

Want al vrij snel kwam in de geschiedenis van de kerk het offeraspect van Jezus in de eucharistie centraal te staan. Het offer dat de priester brengt, kwam in de plaats van het offer dat het gemeentelid met zijn levenswandel zou moeten brengen. Het priesterschap van de gelovige werd uitgekleeft. Er ontstond een vastliggende 'orde van dienst' die hierop georiënteerd was. Vanwege allerlei misstanden die onder andere deze tweedeling veroorzaakte (een enorme 'verwereldlijking' van de massa) wordt er vanaf de 13^e eeuw onderwijs gegeven vanuit de decaloog.

3.4. De motieven van de Reformatie

De Reformatie voert dus helemaal niet iets nieuws in, maar gaat verder met een stroming die er dan al een aantal eeuwen is.

Het is, denk ik, vruchtbaar om te zoeken naar de motieven waarom ook vanaf de tijd van de Reformatie de decaloog gebruikt wordt. Want die wilde juist een 'herkerstening' van het volk

teweegbrengen door de Bijbel aan het volk terug te geven. Vanuit het vertrouwen in het werk van de Heilige Geest en het afwijzen van een speciale geestelijke bovenklasse. Het ambt van de gelovigen, dáár draait het om. En in die traditie staan wij dus.

De wieg van de decaloog in de liturgie staat in Straatsburg. Daar voerde Calvijn, rond 1540 de decaloog in. Hoe zag de orde van dienst er toen uit?

Onze hulp

Schuldbelijdenis

Na schuldbelijdenis en genadeverkondiging zingt de gemeente de eerste tafel van de wet. Vervolgens een gebed, dat denk ik duidelijk genoeg is wat de theologische redenen zijn om de decaloog voor te lezen. De reden is puur doxologie; lofprijzing met je hele leven:

De Heer zij met ons, laat ons de Heer bidden:

Hemelse Vader, vol van goedheid en genade, daar het U behaagt uw heilige wil aan uw arme dienaars te openbaren en hen te onderrichten in de gerechtigheid van uw wet, wil haar schrijven en indrukken in onze harten, zodat wij in ons gehele leven slechts U zoeken te dienen en te gehoorzamen. Reken ons de overtredingen, welke wij tegen de geboden begaan hebben niet toe, opdat wij uw genade in zulke rijkdom over ons ervaren dat wij stof hebben U te prijzen en te loven door Jezus Christus uw Zoon. Onze Heer. Zo zij het.

Daarna zingt de gemeente de tweede tafel. Na elke strofe Kyrie Eleison; Heer ontferm U over ons!

Calvijn gebruikte de decaloog trouwens ook als openingslied van de avondmaalsdienst. Op de plek waar de katholieke kerk het 'sursum corda' inzette, zette de reformatorische gemeente in (op de huidige wijs van GK 176A):

*heft op dyn hert, opent dyn ooren
hartneckick volck in wederstean:
de stem dyns God wil't nu aenhoren
end syn gheboden gade slaen. (Utenhove)*

De decaloog aan het begin van de dienst en bij de avondmaalsviering maakt duidelijk dat het leven van de gemeente in dienst van God staat; hef je hart op naar God en luister naar zijn wil. Het priestermotief van Hebreëen komt dus weer naar voren. Gods gerechtigheid en vrede zijn norm voor het hele leven. Hij scherpt ze in door ze te laten klinken in de kerk en ze te schrijven in ons hart...

Het is het verlangen geweest van de Reformatie om de kerk weer te hervormen met Gods Woord in het centrum dat zijn uitstraling naar het hele leven zou hebben. Dit was een speerpunt van de Reformatie: zij wilde Gods genade in het centrum van het hele leven zetten. Vanuit die genadewerking in het hele leven kreeg ook de decaloog een plek. Want in de decaloog gaat het gewoon over huis-, tuin- en keukenonderwerpen. Over je oude vader en moeder die

je niet mag laten vereenzamen, de ezel van je buurman en over roddelen. Prachtig toch?

4. De tien geboden vandaag; evaluatie

Er zijn weinig plekken op aarde te vinden waar anno 2009 op zondagochtend de Tien Geboden gelezen worden. Afgezien van de kerkelijke praktijk in Nederland en Nederlandse immigrantengemeenten denk ik dan aan Korea (Korean Presbyterian Church) en de kerken van Zuid-India (Church of South India's *Book of Common Worship*).

Het lezen van de Tien Geboden in de eredienst is een bewuste keuze geweest van de kerken van de Reformatie. Niet een op zichzelf staande beslissing, maar met een geestelijk doel voor de vierende gemeente. Hetzij dat de gemeente zich na het horen van de Tien Geboden verootmoedigt, hetzij dat de gemeente God prijst als Schepper en Koning van de wereld waarop wij leven. Rond het avondmaal valt ook te denken aan een aansporing tot heilig leven en een oproep tot zelfonderzoek en berouw van de zonde. Een verdere bezinning op het gebruik van de wetslezing en het gebruik van andere bijbelteksten zou denk ik gevoerd moeten worden vanuit de volgende aandachtvelden:

- 1. In hoeverre kunnen we de reformatische functies van de wetslezing anno 2009 nog steeds op deze manier een plek geven in de liturgie.

Wat mij betreft is dit een *functionele bezinning*.

Het gaat niet over de vraag of de wet van God een functie heeft voor de nieuwtestamentische gemeente. Want dat is zeker het geval.

Maar vervolgens moeten wij ons ook de vraag blijven stellen wat wij met de wetslezing willen bereiken en of dat doel in de huidige vorm gehaald wordt. Want daar heb ik zo mijn vragen bij.

- 2. Ik vraag mij af of wij in de huidige context van een informatietijdperk Gods wet niet al te veel versmallen naar Exodus 20 en Deut. 5 en of we niet veel meer de breedte van Gods wet uit de gehele schrift te gebruiken.

Ik pleit voor meer afwisseling, omdat ik het verlangen heb dat de gemeente steeds meer gaat ontdekken dat Jezus Christus Koning is in het héle leven en op alle terreinen daarvan een relevante boodschap voor je heeft. Dat doe je in dit informatietijdperk niet per definitie door elke zondagochtend hetzelfde voor te lezen. Herhaling heeft gewoon zijn grenzen. De wet van God is véél en véél breder. Daarin hebben de Tien Geboden een belangrijke plaats, maar ook niet meer dan dat. De dichter van Psalm 119 die dag en nacht de wet van de Heer overdacht die was niet alleen de decaloog aan het overdenken.

- 3. Er zijn veel meer leefregels, inzettingen, verordeningen en aansporingen die God ons wil voorhouden dan de Tien Woorden van het Verbond.

Alleen al aan de uitleg van de Heidelbergse Catechismus rond de Tien Geboden zie je dat ook de Reformatoren wel degelijk oog hadden voor een noodzakelijke actualisering. Zo wordt het sabatsgebod 'vertaald' naar het in stand houden van de dienst des Woords en de (theologische) scholen. Dit met een verwijzing naar 1 Kor. 9:13. Dan maak je toch duidelijk een aantal stappen, m.i. niet alléén vanuit verlegenheid met het sabbatsgebod. De Reformatoren gebruikten de Tien Geboden als uitgangspunt, maar beperken zich bepaald niet in hun uitleg.

- 4. Het voortdurend voorlezen van de Tien Geboden moet niet los gezien worden van een context van vroeger eeuwen waarin de meeste mensen analfabeet zijn en de kerkganger in veel gevallen het abc van het christelijk geloof nog moest toe-eigenen (en onderwijs was in de 16de en 17de eeuw voornamelijk herhalen).

Vandaar de aansporing van Smytegelt *rust niet voordat gy ze van buiten kunt*.⁴ De tien geboden fungeerden als kapstok om te spreken over de praktijk van het christelijk leven. Maar het is niet het noodzakelijke centrum daarvan. Wel een krachtig middel.

- 5. Lopen wij niet een risico dat de decaloog als onderdeel van Gods wet principieel zo centraal gesteld wordt dat dit uiteindelijk gaat wringen met de schriftleer, doordat we niet de volle rijkdom van Gods Woord benutten als het gaat om Gods wet?

Dat risico loop je denk ik niet alleen als je enkel en uitsluitend de decaloog voorleest, maar ook als je voornamelijk nieuwtestamentische bewerkingen van de decaloog gebruikt. Dat is mijn concrete moeite met het voorstel om vooral nieuwtestamentische bewerkingen van de decaloog te gebruiken. Wek je dan ook niet de indruk alsof we met Ex. 20 en Deut. 5 met een buitengewone categorie in Gods woord te maken hebben? Houd je dan ook niet een mini-preekje? Pak dan gewoon een nieuwtestamentische passage waarin God zijn wetten voorschrijft!

Als God ons op zoveel plekken in Zijn Woord aansporingen geeft tot een heilig leven als burgers van zijn Hemelrijk, waarom zouden we ons dan tot één bijbelgedeelte beperken? En als wij in Matteus 5 lezen dat Jezus juist de vertrouwde woorden van de decaloog op scherp stelt met een stuk radicaliteit waar je koud van wordt, waarom zouden wij dan bijvoorbeeld die nieuwtestamentische toelichting op Gods wet, van Gods Zoon zélf niet gebruiken?

Er zijn veel meer bijbelteksten die mij duidelijk maken dat ik zonder Jezus smerig en vuil ben. In het Nieuwe Testament ontdekken wij weer andere accenten op het punt van levensheili-

ging, toewijding aan de gemeente en radicaliteit in het maken van keuzes. Waarom zouden wij die niet gebruiken, in navolging van wat Paulus schrijft in 2 Tim 3:16: *dat elk schriftwoord nuttig kan zijn om fouten te weerleggen, om op te voeden tot een deugdzaam leven?*

Als ik de wetslezing evalueer vanuit de praktijk, dan moet ik eerlijk zeggen dat ik als voorganger de indruk heb dat er matig geluisterd wordt op het moment dat ik de Tien Geboden voorlees. Het is net als het gebruik van formulieren in de eredienst: men weet al wat er komt en dan is de aandacht verdwenen.

Ik signaleer trouwens ook dat veel mensen de vertrouwde woorden plezierig vinden; de cadans van het voorlezen geeft een ontspanning waarin je tot rust komt. Twee heel verschillende signaleringen!

Ik wil daar mijn ogen niet voor sluiten; het laatste woord is hier bepaald niet over gesproken. Maar het lijkt me waardevol om eens door te praten of wij op de huidige manier de doelstellingen van het lezen van de wet, zoals de reformatoren die hadden, nog wel halen. Of dat we met andere middelen dezelfde geestelijke doelen zouden kunnen bereiken. Niet uit irritatie

of moeite met de wet van God. Maar juist uit verlangen dat die wet door de Geest in haar volle breedte ook nu in ons hart geschreven wordt.

Naast een pleidooi voor afwisseling houd ik dus ook een pleidooi voor een zorgvuldige bezinning. Waar dat niet gebeurt en er voor de vuist weg wat dingen in de liturgie worden aangepast, loop je het risico een gevoel van onveiligheid te creëren rond de eredienst. Zeker als er bepaalde gesprekspunten niet op tafel liggen die er wel bij horen. Denk nog even aan dat voorbeeld van Jan en Ruben aan het begin van dit stuk. Vanuit ons recente kerkelijke verleden is het onderwerp 'wetslezing' nu eenmaal een beladen onderwerp met alle emoties van dien. Dat geeft ons huiswerk mee.

Ds. Luite-Harm Kooij is predikant van de Gereformeerde Kerk te Leidsche Rijn.

Noot:

4. Ook de titel van een boek van Prof. van Deursen uit 2004 over de praktijk van het dagelijks leven voor de 17de eeuwse gelovige, vanuit tien commentaren op de de tien geboden uit die tijd.

HOOFDREDACTEUR:

Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Prof. dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen, Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek 'Kort historisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

Drs. B. Bos (voorzitter),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv. Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653537.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december).

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Een gezamenlijk nawoord

Zendingsstrategie IV

In de vier voorgaande artikelen werden op enkele punten de verschillen van inzicht en het oordeel over beleid van ZHT/DVN nogal benadrukt. We besloten om in direct overleg de zaken nog eens na te bespreken (dat waren allereerst de schrijvers van de artikelen, maar helaas was G. Riemer verhinderd; ook de beide andere IRTT-docenten C.J. Haak en A.W. Beute waren erbij).

H. Folkers
B. v.d. Lugt ■

Hieronder een samenvatting van onze consensus; ze laat ruimte om op punten te verschillen, maar wil graag tot uitdrukking brengen dat we het vergaand eens waren over een aantal centrale aangelegenheden.

De waarde van MOS

Wat MOS wordt genoemd is een brede visie op 'zending' en 'oecumene' in een globaliserende wereld; die visie loopt uit op praktische richtlijnen voor beleid, voor een belangrijk deel ook beschreven in het door de GS geaccepteerde 'Generaal Beleid' voor ZHT/DVN.

Dat beleid heeft globaal betrekking op twee zaken. Allereerst: hoe worden de meer 'traditionele' zendingsprojecten zorgvuldig afgehecht zo dat de zelfstandigheid van de jonge, pas geplante kerk maximaal wordt gediend. We noteren dankbaar dat DVN/IRTT verschillende malen in de gelegenheid was met MOS als richtlijn een bijdrage aan dat zorgvuldig afhechten te leveren.

In de tweede plaats: hoe gaan we relaties aan met kerken uit de Derde Wereld die financiële of personele hulp bij een kerk in de Eerste Wereld zoeken, ten dienste van hun ontplooiing in de soms zo moeilijke omstandigheden van een Derde Wereldland. De richtlijnen voor beleid die volgen uit MOS, helpen om ons bewust te doen zijn van de vele valkuilen die zich voordoen in zo'n relatie. Valkuilen aan onze kant, als je als 'rijke kerk' een 'arme kerk', die zijn eigen kerkrechtelijke en oecumenische rechten en plichten heeft en moet behouden, wil gaan helpen; ook valkuilen aan de andere kant: bijv. wanneer de leiding van een 'arme kerk' niet in staat blijkt om met geboden hulp op een verantwoorde wijze, overeenkomstig de afspraken, om te gaan.

We zijn het er over eens dat MOS een nuttig beleidsinstrument is voor het aangaan en onderhouden van deze met valkuilen omringde relaties, ook al erkennen we tegelijkertijd dat die visie en de richtlijnen voor beleid die er bij horen door DVN en de zendende instanties niet altijd adequaat, consequent of verstandig werden gebruikt.

Prioriteiten

Bij het overleg over die gevraagde en geboden hulp is een vast punt van de agenda dat een evenwichtige balans van het hulppakket blijft bewaard. M.n. is van belang dat er centrale aandacht blijft voor de bijbelse missionaire opdracht aan de kerk om het evangelie ook 'naar buiten' te verkondigen. We erkennen dat in het land of regio van de kerk die we hulp bieden de primaire verantwoordelijkheid en bevoegdheid voor die missionaire opdracht ligt bij de kerk daar. Wij verlenen

slechts (financiële of personele) hulp die hen in staat stelt hun missionaire roeping te realiseren.

We zijn ons bewust van de valkuil dat de partnerkerk te weinig aandacht voor die missionaire taak vertoont en de hulp vooral, of uitsluitend, voor de eigen opbouw of de verbetering van de maatschappelijke en economische omstandigheden wil gebruiken.

We erkennen dat blijvende onenigheid over deze prioriteit kan leiden tot de keuze ook in dat land alsnog een andere weg te zoeken, buiten die partnerkerk om, om te komen tot de realisatie van de missionaire opdracht.

Organisatie van 'zending', 'oecumene' en 'hulpverlening' in de GKv

We zijn het er over eens dat de constellatie van de kerkelijke organen die zich met 'zending' en 'oecumene' en 'hulpverlening' bezighouden aanzienlijk geleed is (op synodaal niveau BBK en ZHT/DVN en op regionaal niveau heel wat zendende instanties) en dat dat voor de kerken in het buitenland wel eens wat verwarring kan opleveren. Toch erkennen we dat in deze schijnbare ingewikkeldheid de zaken voor nu op een werkbare wijze zijn geregeld.

M.b.t. de overlap tussen BBK (verantwoordelijk voor het onderhouden van oecumenische relaties) en ZHT/DVN (verantwoordelijk voor het onderhouden van hulpverleningsrelaties met deels dezelfde kerken) zijn heldere en goedfunctionerende afspraken gemaakt.

M.b.t. 'zending' en 'hulpverlening' erkennen we allereerst dat de door de GS ingestelde structuur van samenwerking tussen ZHT/DVN en de zendende instanties, vergeleken met het verleden (toen vergaande decentralisatie fragmentarisering van het zendingswerk tot gevolg had) een verbetering is.

Uiteraard kan het nog beter; er loopt op dit moment een proces van overleg dat verbetering van het functioneren van deze samenwerkingsstructuur op het oog heeft, een proces dat een positief perspectief lijkt te bieden.

Ds. Folkers is bovendien van mening dat de structuur van het geheel, zowel bestuurlijk als uitvoerend, te complex is om slagvaardig te kunnen zijn, en zou graag, m.n. met het oog op de positie van uitgezonden, een grondige professionele evaluatie van het geheel zien plaatsvinden.

Ingrijpende veranderingen zouden uiteraard door de GS moeten worden goedgekeurd.

Ds. Henk Folkers is docent aan het Mukhanyo Theological College in Kwamhlanga in Zuid-Afrika.

B. van der Lugt is hoofd afdeling IRTT van DVN.

Stilstaan bij sterven en rouwen van mensen met een verstandelijke beperking

Ruim vijf jaar is het wooninitiatief voor onze zoon en zeven medebewoners nu gerealiseerd. Ze krijgen geweldige begeleiding van Sprank. Als ouders leven we hartelijk mee en we merken dat we steeds meer iets loslaten.

J. Westert ■

Jaarlijks proberen we, als ouders, ook samen na te denken over ontwikkelingen en zaken die ons bezighouden rond het begeleid wonen van onze kinderen met een verstandelijke beperking. Dit jaar hadden we een bijzonder thema: Hoe gaan we om met overlijden?

In de startfase van een wooninitiatief ben je bezig met het wonen, niet met vragen over overlijden. Maar nu is het wooninitiatief gerealiseerd. De woning loopt geweldig: nu komen er ook andere vragen naar op. Bijvoorbeeld, wat gebeurt er als er door overlijden een plaats in de woning vrijkomt. Met Sprank hebben we daar wel de zakelijke uitgangspunten voor vastgesteld. Dat zal ook wel opgelost worden. Bij zo'n intens onderwerp merk je dat er vooral veel andere vragen leven. Gevoelens spelen een grote rol. Denk je als ouder wel eens na over het overlijden van je gehandicapt kind? Uiteraard. Je hebt zelfs heel veel vra-

loslaten is een lastig onderwerp

gen. Je hoopt dat je nooit aan het graf van een kind, laat staan dit kind hoeft te staan. Gelijktijdig heb je allerlei vragen hoe het met je kind gaat, als je zelf komt te overlijden. Hoe is dan de zorg en de begeleiding geregeld. Loslaten is een lastig onderwerp. Het bleek dat het onderwerp ons als ouders allemaal raakte. De afgelopen jaren hebben we veel lief en leed met elkaar gedeeld, maar over *sterven* hadden we eigenlijk nog nooit met elkaar en de begeleiders gesproken. Individueel bleken ouders - afhankelijk van de situatie - wel met hun eigen kind over te hebben gesproken.

Lief en leed

De bewoners van het wooninitiatief zelf ontwikkelen zich tot een echte groep. Zij delen lief en leed met elkaar. Ze zijn blij met elkaar en troosten elkaar bij verdriet. Ze zijn ook steeds meer op elkaar betrokken. De woning is hun huis geworden. Dat is de plek waar ze thuis zijn. Tegen deze achtergrond hebben we als ouders een avond om de tafel gezeten en met elkaar gesproken. Wat zouden we doen als een van onze kinderen zou komen te sterven. Het werd een bijzonder goede avond. Je deelt ervaringen

en wisselt gedachten uit over een thema, dat je het liefst weg schuift. Natuurlijk zal ieder weer anders reageren in de concrete situatie. Het is goed om met elkaar en met begeleiders uit te wisselen, wat je wensen zijn en hoe we met onze kinderen over zo'n thema kunnen spreken. Want ook dan moet je realiseren, dat mensen met een verstandelijke beperking ieder voor zich verschillend zijn in hun reactie, in hun vermogen om met overlijden om te gaan en een verschillende draaglast hebben.

Opgebaard

Tijdens het gesprek met de ouders hebben we vooral met elkaar van gedachten gewisseld over onze plek als ouders in relatie tot de woning en de medebewoners van onze kinderen. We vonden het belangrijk om elkaars gedachten en opvattingen te kennen in het geval van sterven. Welke plaats neemt hun nieuwe woning in. Vanzelfsprekend is de eerste gedachte, dat je als ouder zelf je kind in je eigen omgeving wilt hebben opgebaard. Het liefst in het ouderlijk huis. We hadden daar zelf al eens met onze zoon, Kars, over gesproken. Hij wilde bij voorkeur in zijn eigen woning opgebaard liggen. Dat was zijn thuis. De begeleiders dachten daar ook zo over. Andere ouders reageerden anders. Maar gaandeweg het gesprek kwamen we toch bij elkaar. We beseften, dat we steeds meer aan het loslaten zijn. Toen we startten met het wooninitiatief was het ouderlijk huis in ons hart en denken nog het belangrijkste. We beseffen echter steeds meer, dat 'het eigen huis' voor onze kinderen een steeds grotere plek is gaan innemen. Hun thuis, dat is hun woning. Hun kamer is waar zij thuis zijn. Met de medebewoners vormen zij een 'eigen familie'. Daar delen zij samen lief en leed. Onze wensen mogen niet strijdig zijn met 'die familie'. Bij het afscheid zijn wij niet alleen als ouders bepalend, maar willen we rekening houden met hun woning. Een uitvaart vanuit hun woning is met het verstrijken van de tijd steeds belangrijker geworden.

Codicil

We hebben de mogelijkheden met de begeleiders besproken. Met hen hebben we ook doorgesproken: hoe zijn zij

bezig zijn met sterven en overlijden. In de afgelopen jaren kwamen sterfgevallen van familieleden ook voor. Hoe reageren begeleiders op het verdriet van mensen met een handicap? Kunnen zij daar voldoende aandacht aan geven? Hebben zij nagedacht over de begeleiding? Dat bleek het geval te zijn. Aan de hand van een codicil, dat bij iedere bewoner in het dossier komt, kun je de eigen wensen van iemand met een verstandelijke beperking ook goed omschrijven. Zo probeer je samen recht te doen aan de persoonlijke wensen van ons kind, die van de ouders en die van de medebewoners. Aan de hand van het codicil kom je indringende vragen tegen, waar je samen met je zoon of dochter met een verstandelijke beperking over na moet denken. Waar wil je opgebaard liggen: in je eigen huis, bij ouders. Welke kleding en sieraden zijn belangrijk? Zijn er voorwerpen die je in je kist wil? Welke kist vind je mooi? Wie moet je begrafenis leiden? Welke dominee? Wat voor soort muziek vind je belangrijk? Welke liederen wil je graag dat er moeten worden gezongen? Over welke tekst moet de dominee preken? Weet je ook wat er op je kaart moet komen? Wil je er een plaatje op? Een bijbeltekst, of een gedicht dat je mooi vindt? Zo zijn er meer vragen te stellen, die je met je gehandicapte zoon of dochter en de begeleider zou kunnen bespreken. Er zijn momenten, dat daar ook een goede aanleiding voor is. Het overlijden van een opa of oma brengt sterven dichtbij. Dat is soms de aanleiding voor een gesprekje over de eigen wensen. Met onze zoon hebben we dat gedaan. Dat kan bij hem. Hij is in staat om goed zijn eigen wensen te formuleren. Hij wil op zijn eigen kamer opgebaard worden. Het kruis van Jezus, dat op zijn kamer hangt, moet mee in de kist. Het liefst op zijn hart. De preek moet gaan over de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Hij vond het best mooi om over het onderwerp te praten. Dat doet hij niet alleen met zijn ouders, maar ook met zijn begeleiders. Maar zo vanzelfsprekend is dat ook niet. Dat bleek ons uit de gesprekken met andere ouders. De mate van handicap verschilt. De emoties van je kind zijn verschillend. Het codicil vormt een goede handleiding om er op basis van de eigen mogelijkheden van je kind over te spreken.

Handleiding voor begeleiding

Bij ons gesprek was ook Ella van der Lugt aanwezig. Ze werkte als stagiaire in het huis. Ze zou voor haar opleiding een scriptie schrijven over rouwbegeleiding bij mensen met een verstandelijke beperking. Voor de verwerking is het nodig dat je verdriet een plaats kunt geven, zodat je verder kunt met je leven. Voor iemand met een verstandelijke beperking geldt dat niet minder. Er is aandacht en ruimte nodig om verdriet te kunnen uiten. In haar scriptie beschrijft zij een voorbeeld vanuit haar werk. Ze vertelt over het bewuste sterfbesef. De verstandelijk beperkte heeft een reëel beeld van wat ziek zijn en sterven betekent. Ook van de onomkeerbaarheid. Rouwprocessen van iemand met een verstandelijke beperking zijn niet echt anders. Als er verdriet is, laat je dat zien. En emoties als verdoving, ontkenning, gevoel van ontredde en sterke emotionele uitbarstingen (huilen, boosheid) zijn eveneens vergelijkbaar. Belangrijk is hoe begeleiders en andere mensen uit de omgeving daar mee omgaan. Wanneer mensen met een verstandelijke beperking een verlies in de familie, op het werk, of in zijn woonomgeving meemaken, verandert er nogal wat in hun leven. De sfeer

is niet meer hetzelfde, er is verdriet, er is een lege stoel, vertrouwde rituelen worden aangepast, taken moeten worden herverdeeld. Voor begeleiders is het belangrijk om alert te blijven en signalen op te pakken, samen gevoelens te verwoorden door bijvoorbeeld tekeningen, te boetsen of foto's te bekijken.

we beseften dat we steeds meer aan het loslaten zijn

Naast de belangstelling voor de uiterlijke dingen bij een sterfgeval, is er ook de aandacht voor wat er na het overlijden gebeurt. Het overlijden roept angst op omdat niet alles te verklaren of te begrijpen is. Nabijheid en samen delen van verdriet zijn voor iemand met een verstandelijke beperking belangrijk. Net als overigens voor andere mensen. Rituelen en symbolen kunnen ondersteunend werken bij het verwerken van het verdriet. Soms stellen mensen met een verstandelijke beperking aan begeleider of familie ook moeilijke vragen, waar geen of een onvoldoende concreet antwoord op te geven is. Denk bijvoorbeeld aan vragen over de hemel. Het is belangrijk na te gaan wat er achter de vraag schuilgaat. Is hij bang? Bang voor het onbekende? Of misschien om alleen over te blijven? Voor mensen met een verstandelijke beperking is het van belang zoveel mogelijk logische antwoorden op vragen te geven, verbanden te leggen, te visualiseren en te concretiseren. Om dat proces te begeleiden heeft Ella van der Lugt haar scriptie aangevuld met een *Handleiding bij rouwbegeleiding*. In die map heeft zij verschillende rouwverwerkingmaterialen voor mensen met een verstandelijke beperking opgenomen. Het materiaal is bedoeld om te helpen bij het stervens- en rouwproces. De begeleidingsmap kan begeleiders helpen om een zo goed mogelijke begeleiding te bieden tijdens de verwerking. Betrek iemand met een verstandelijke beperking zoveel mogelijk bij alles wat geregeld moet worden. Luister naar zijn wensen. Laat hem waar mogelijk taken uitvoeren. Denk hierbij aan het verzorgen van de overledene, brieven in enveloppen doen en dichtvouwen, postzegels plakken, een kaars aansteken, het dragen van bloemen of de kist. Het zijn heel praktische aanbevelingen, die Ella van der Lugt heeft uitgewerkt. In de handleiding werkt zij aan de hand van foto's en pictogrammen. Een pictogram is een eenvoudige afbeelding, waardoor een aanwijzing of boodschap tot uiting wordt gebracht. Ik hoop dat de scriptie en met name de handleiding verder reikt dan een afsluitende schoolopdracht. De *Handleiding bij rouwbegeleiding* is te mooi om niet te verspreiden. Begeleiders kunnen er veel aan hebben, maar de handleiding is ook voor ouders en familie een goed instrument om hun eigen gedachten te ordenen, of te gebruiken bij sterven en rouwen in de eigen familie.

Jan Westert is redacteur van *De Reformatie*. Hij maakte gebruik van de scriptie en handleiding van Ella van der Lugt, Zwolle.

Reacties: j.westert@planet.nl

Hart voor de schepping

Periode voor de Schepping 2009: 1 september - 4 oktober

Als het volgend jaar weer zo droog is? Dan moeten wen onze spullen verkopen en ermee stoppen'. Aan het woord is een boer uit Kenya in een dorpje van 400 inwoners. En nu is het al de derde keer sinds 2003 dat de regen uitblijft vanwege de klimaatverandering. De tarwe staat geel op het land. In de maïs is geen kolf te bekennen.

P.H. Siebe ■

Onder deze omstandigheden roept het Christelijk Ecologisch Netwerk de kerken op om voor de jaarlijkse Periode voor de Schepping - 1 september tot 4 oktober - tot 'Hart voor de schepping: zorgen voor Gods wereld in een tijd van klimaatverandering'.

Hoewel de klimaatcrisis door de financiële crisis van de voorpagina's is gedrongen, is de actualiteit en ernst ervan onverminderd. De vraag is niet alleen wie er door droogte getroffen worden, maar ook hoe wij als christenen hierop reageren. Zijn we *hard* voor Gods wereld, of tonen we *hart* voor zijn schepping? In Kenya en vele andere landen is het weer ernstig van slag. Het regende er sinds mensenheugenis van februari tot juni; maar dit jaar viel de laatste regen in april en veel was het niet. In buurland Oeganda is het even erg. Van de 20 miljoen inwoners dreigen 2 miljoen van honger te sterven. Samen met 140 protestanten van over de hele wereld was ik in juli in Nairobi voor een conferentie van het Micha Netwerk. Dat is een wereldwijd protestants netwerk (voornamelijk evangelicals) uit rijke en arme landen dat zich inzet voor halvering van de armoede tussen 2000 en 2015. Deze conferen-

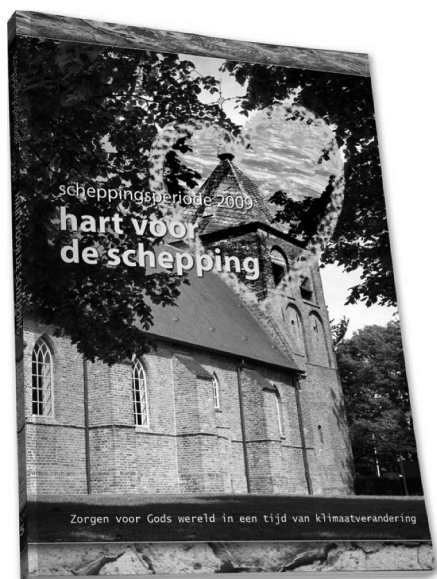
tie ging over de zorg voor de leefomgeving: milieu en klimaat. De conferentie eindigde met een Verklaring over Rentmeesterschap en Klimaatverandering, die er niet om liegt: christenen belijden schuld en roepen elkaar wereldwijd op tot een levensstijl die hebzucht geschiedenis maakt. "We hebben niet gezorgd voor de aarde met de zelfopofferende liefde van God. In plaats daarvan hebben we de aarde uitgebuit, opgebruikt en misbruikt voor eigen voordeel. We zijn te vaak bezweken voor de afgodendienst die hebzucht heet. We hebben valse tegenstellingen gecreëerd tussen theologie en praktijk, we hebben het geestelijke en het materiële, het eeuwige en het tijdelijke, het hemelse en het aardse uit elkaar getrokken. In al deze dingen zijn we niet rechtvaardig omgegaan met elkaar en met de schepping en hebben we God niet geëerd".

Gods plan met de natuur

De Verklaring noemt allerlei bijbelteksten en in de bijbel is veel te vinden over Gods plan met de natuur. Vooral in Romeinen 8: 19-21, waar Paulus zegt dat heel de schepping in nood is en er met reikhalzend verlangen naar uitziet dat openbaar wordt wie Gods kinderen zijn. Dat God verlossend bezig is met heel zijn schepping blijkt ook al in het eerste bijbelboek. Na de zondvloed haastte God zich om te beloven dat zo'n vloed er nooit meer zou komen. God sloot daarover een verbond, niet alleen met mensen maar ook met de dieren (Genesis 9: 9-11). Ook verderop in de Bijbel komen we mens en dier in één adem tegen. Psalm 104 bijvoorbeeld bezingt de eigen plek voor mens én dier en Gods zorg voor en vreugde over beide. Psalm 36: 7 zegt zelfs: "Mens en dier redt u, HEER", wat erop wijst dat God ook reddend bezig is met dieren.

De oudtestamentische profeten wijzen erop dat sociale en ecologische ellende te maken hebben met ongeloof en onrecht. Hosea 4: 1-3 zegt: "Het is een en al meened en bedrog, moord, diefstal en overspel. Daarom is het land in

Christen naar Gods (groene) hart

Christenen in de 21^e eeuw zouden daarom moeten uitblinken in het luisteren naar de zachte stem van Gods 'groene hart'. Als boer zorgen ze goed voor hun vee, als tuinders voor de bodem, en als kerkleden gaan ze klimaatbewust leven. Kerken zijn geloofwaardig en actueel als ze hiermee aan de slag gaan. Neem zonnepanelen op het kerkdak, ga de kerk intelligent verwarmen, kies diaconale projecten over klimaatverandering. En doe dat samen. Want een beter milieu begint niet vanzelf bij jezelf. De kerk als gemeenschap is een goede bedding om samen te leren klimaatbewust te leven. Niet vanuit een somber moeten, maar vanuit een bevrijdend *mogen*.

Drs. Peter H. Siebe is voorzitter van het Christelijk Ecologisch Netwerk.

De (Engelstalige) Verklaring over Rentmeesterschap en Klimaatverandering is te vinden op:

<http://www.micahnetwork.org/en/events/past-events/global/triennial-global-consultation>

rouw gedompeld en bezwijken al zijn inwoners, mét de dieren van het veld en alles wat vliegt, zelfs de vissen in zee sterven uit". En Jesaja spreekt over heil niet alleen voor mensen (het volk Israël) maar ook voor de bossen. De Libanon was kaalgekapte door de Babylonische behoefte aan hout. Maar in Jesaja 14 lezen we: "Het is gedaan met die slavendrijver (Babylon). Overal op aarde is rust en vrede, vrolijk gejubel weerklinkt. Op de Libanon heerst zelfs de vreugde, onder de ceders en de cipressen: 'Nu jij geveld bent, komt niemand ons meer vellen'." Verderop vinden we nog zo'n verbinding tussen heil voor mensen en natuur: "De Libanon zal weer een boomgaard worden die is als een woud. Op die dag zullen doven kunnen horen hoe uit een boek wordt voorgelezen, en blinden zullen met eigen ogen zien. Dan zullen verdrukten de HEER weer loven, zwakken juichen om de Heilige van Israël" (Jesaja 29: 17-20). God heeft hart voor mensen, maar ook voor het groen dat Hij geschapen heeft.

Ook Jezus was zich daarvan bewust. Hij kwam niet alleen voor mensen, maar om *alles* te vernieuwen, zegt Hij in Mattheüs 19: 28. Jezus verzoent heel de wereld met God, zegt Kolossenzen 1: "In Hem (Jezus Christus) heeft heel de volheid willen wonen door Hem en voor Hem alles met zich willen verzoenen, alles op aarde en alles in de hemel, door vrede te brengen met zijn bloed aan het kruis." Verzoening en vrede gelden dus niet alleen voor de mens, maar ook voor de natuur.

Verrassend genoeg lijken veel christenen niet te weten dat Gods heil er ook is voor de natuur. Toch zou deze boodschap ons niet koud mogen laten. God bevrijdt ons tot een nieuw leven: "Stel uzelf niet langer in dienst van de zonde als een werktuig voor het onrecht, maar stel uzelf in dienst van God als een werktuig voor de gerechtigheid" (Rom. 6: 13). Paulus daagt u en mij uit, recht te doen aan onszelf, onze medemens, maar ook aan dieren, planten, ja het hele ecosysteem aarde.

Scheppingsperiode 2009: 'Hart voor de schepping'

Kerken en gezinnen die met de zorg voor natuur en klimaat aan het werk willen, kunnen dat doen in de Scheppingsperiode, 1 september - 4 oktober. Voor hen is het magazine van het Christelijk Ecologisch Netwerk verschenen: 'Hart voor de schepping'. Dit fullcolour magazine bevat 64 pagina's natuurinformatie bij de zeven scheppingsdagen, preekscetsen, verwerkingsmateriaal voor kinderen, jongeren en gezinnen en praktische tips. Bestellen voor € 5,- (excl. verzendkosten) via www.cenet.nl of m.gaastra@kerkinactie.nl.

Ook verkrijgbaar in de christelijke boekhandel.

Micha Zondag: 18 oktober 2009

Wereldwijd besteden kerken in arme en rijke landen op deze zondag aandacht aan de bijbelse boodschap over gerechtigheid. Dit jaar staat Micha Zondag in het teken van klimaatverandering. Half december dit jaar vindt in Kopenhagen de VN-klimaatconferentie plaats. Micha Zondag wil christenen ervan doordringen dat juist de allerarmsten in Afrika en Azië nu al het hardst door de klimaatcrisis worden getroffen en dat een krachtig klimaatakkoord en een andere levensstijl nodig zijn. De Evangelische Alliantie stelt vanaf half september materiaal beschikbaar voor gebruik op Micha Zondag op www.michacampagne.nl.

Calvijn in Duitsland

Een goed gevoel, dat is het wat ik heb bij het zien van de huidige belangstelling in Duitsland voor Calvijn.

H. Veldman ■

Een interessante tentoonstelling is al vroeg in het jaar geopend; in verschillende steden vinden en vonden goed opgezette herdenkingen plaats en de boeken van Duitstalige kerkhistorici over Calvijn mogen er ook zijn! Om dat laatste is het me uiteraard nu te doen. Ter inleiding dit: bij Verlag C.H. Beck in München verscheen een keurige biografie (128 blz.) van *Christoph Strohm* (Heidelberg); bij Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen gaf de Zwitser *Peter Opitz* (Zürich) een fraaie biografische toegang tot Calvijn uit (176 blz.). Beide boekjes geven blijk van deskundigheid en zijn als up-to-date typeren. Heel geschikt voor mensen die bij een eerste oriëntatie op Calvijn een goede gids willen raadplegen.

Maar nu is er ook een Calvijnboek uitgekomen waarvoor je gewoon thuis blijft om met volle teugen te genieten van de 350 bladzijden biografisch verhaal. Het is de wetenschappelijke biografie van de emeritus-hoogleraar kerkgeschiedenis *dr. Wilhelm H. Neuser* (Münster). Hij heeft er jaren aan gewerkt om het leven en werk van de *jonge Calvijn* te onderzoeken. De periode die Neuser onderzocht heeft, beslaat de jaren 1509-1541; dus van de jongste jaren tot het begin van de tweede periode van Calvijn in Genève.

Over de werkwijze van dr. Neuser kan men zonder enige terughoudendheid stellen dat hij zoveel mogelijk vanuit de (nog aanwezige) primaire bronnen zijn detailrijk beeld van Calvijn heeft opgetrokken. In hoofdstuk 1 geeft de auteur een samenhangende schets van het 'ideologische klimaat' van het begin van de 16de eeuw, dat neerkomt op een beknopte weergave van de plaats van het humanisme aan het hof van de tamelijk progressieve Franse koning én aan de conservatieve theologische faculteit van de Sorbonne te Parijs. De botsing met het traditionalisme was niet alleen een papieren zaak, maar leverde ook het afschuwelijke schouwspel op van de executie via de brandstapel op het *Place de Grève* te Parijs van de humanist en hervormingsgezinde *Louis de Berquin* (1529).

Na in hoofdstuk 2 een overzicht te hebben gegeven van de bronnen voor een levensbeschrijving van Calvijn, vervolgt de auteur zijn biografie over diens jeugd en studiejaren. Daarin komen alle invloeden in beeld die op de jonge Calvijn hebben ingewerkt. Een bijzonder intrigerend hoofdstuk is het vijfde, waarin de hele kwestie van de zeer omstreden rectoraatsrede van Nicolaas Cop (met hulp van Calvijn opgesteld) wordt ontrafeld. De gevolgen van dit gebeuren werkten lang door en werden in 1534 extra merkbaar na de 'affaire des placards'. Daarna is Calvijn gaan 'reizen': op zoek naar veilige, rustige plaatsen om zijn christelijk-humanistische studies voort te zetten. Uit die tijd dateren de eerste preken van Calvijn. Hij maakt steeds duidelijker front tegen niet alleen Rome, maar ook tegen 'fantastische' sekten die zich reformatorisch voordoen, zich in veel dingen niet laten gezeggen door de Heilige Schrift. Dat laatste wordt hét criterium waaraan de ware godsdienst moet worden getoetst. Daarom ook heeft Calvijn meegewerkt aan de bijbelvertaling van zijn neef *Olivétan* (1535). Dan naderen we de belangrijke jaren 1535 en 1536, waarin Calvijns

'Opus magnum', de *Institutie*, met de daar aan voorafgaande brief aan koning *Frans I* het levenslicht ziet. Stapje voor stapje neemt de schrijver zijn lezers mee langs alle zaken die met deze publicatie te maken hebben (± 60 blz.).

Genève wordt het volgende 'station' waar Calvijn - na een forse ingreep van Farel - enkele jaren doorbrengt. Geen fijne jaren, maar wel van groot principieel belang voor stad en kerk. In prediking en onderwijs werden voor Genève de eerste lijnen getrokken voor de realisering van Calvijns idealen: kerk en samenleving onder de gehoorzaamheid aan Gods Woord. Dat had tot gevolg dat in deze stad felle oppositie ontbrandde van o.m. roomsen, vrijdenkers en anabaptisten. De reformatie was in Genève bepaald geen gelopen race. De volgende 'pleisterplaats' werd Straatsburg. Daar heeft Calvijn een paar goede jaren meegemaakt. In samenwerking met *Martin Bucer* werden veel zaken ondernomen die wij als gereformeerde liturgische vernieuwing mogen beschouwen. Het pastoraat aan de Franssprekenden leidde er in meer dan één geval toe dat anabaptisten lid werden van de gereformeerde kerk. Hij trouwde er met *Idelette de Bure*. De oecumene bleef in beeld via de religiegesprekken in Duitsland, al had Calvijn er een zwaar hoofd in dat het met Rome ooit weer in orde kwam. Met het schrijven van verscheidene pamfletten en boeken steunde Calvijn de zaak van de reformatie waar hij maar kon. Daardoor werd het in 1541 in Genève nodig geacht dat hij terugkeerde naar de stad die hem drie jaar eerder had uitgeworpen. Bij deze terugkeer stopt Neuser zijn boek. We hopen op een even grondig opgezet vervolg!

Drs. Harry Veldman is kerkhistoricus en woont te Zuidhorn.

N.a.v.: Wilhelm H. Neuser, *Johann Calvin - Leben und Werk in seiner Frühzeit 1509-1541*. Verlag Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2009. ISBN 978-3-525-56915-3. Prijs: € 79,90.

Landelijke gebedssamenkomst Gereformeerd Appèl

5 september 2009

"Om Christus' wil"

Voorgangers: ds. W. Molemaker, ds. A. de Snoo, ds. A. C. van der Wekken
Muzikale leiding: Peter Sneepe

Programma: 19.00 uur, sing-in; 20.00 uur, gebedssamenkomst
Plaats: kerkgebouw De Lichtkring, Laan naar Emiclaer 1, Amersfoort
Info: www.gereformeerdappel.nl of tel. 015 - 25 65 015

gereformeerd appèl